

Mumifikacija životinja u drevnom Egiptu

Nežić, Laura

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:246315>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-01**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Laura Nežić

Mumifikacija životinja u drevnom Egiptu

(ZAVRŠNI RAD)

Rijeka, 2022.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kulturalne studije

LAURA NEŽIĆ

Matični broj: 0009086899

Mumifikacija životinja u drevnom Egiptu

ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski studij kulturologije

Mentor: dr. sc. Sarah Czerny

Rijeka, 2022.

IZJAVA O AUTORSTVU ZAVRŠNOG RADA

Ovime potvrđujem da sam osobno napisao/la završni rad pod naslovom:

Mumifikacija životinja u drevnom Egiptu

i da sam njegov autor/ica.

Svi dijelovi rada koji su u radu citirani ili se temelje na drugim izvorima u radu su jasno označeni kao takvi te adekvatno navedeni u popisu literature.

Ime i prezime studenta/ice

Potpis

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. DREVNI EGIPAT.....	1
2.1. RELIGIJA U DREVNOM EGIPTU.....	2
3. SIMBOLIKA ŽIVOTINJA U RELIGIJI DREVNOG EGIPTA.....	4
3.1. MANIFESTACIJA BOGOVA.....	5
4. ŽIVOTINJSKI SVIJET U DREVNOM EGIPTU.....	6
4.1. MAČKE U DREVNOM EGIPTU.....	8
4.2. EGZOTIČNE ŽIVOTINJE.....	10
5. MUMIFIKACIJA ŽIVOTINJA U DREVNOM EGIPTU.....	11
5.1. MUMIFICIRANI KUĆNI LJUBIMCI.....	13
5.2. MUMIFICIRANI KUĆNI LJUBIMCI DANAS.....	14
5.3. ZAGROBNE NAMIRNICE.....	15
5.4. SVETE MUMIFICIRANE ŽIVOTINJE.....	15
5.5. VOTIVNE MUMIFICIRANE ŽIVOTINJE.....	16
5.6. LAŽNE MUMIFICIRANE ŽIVOTINJE.....	17
6. ZAKLJUČAK.....	18
8. LITERATURA.....	20
9. INTERNETSKI PORTALI.....	21

SAŽETAK

U drevnom Egiptu životinje su imale različite uloge u zajednici, a njihov značaj bio je nezamisliv u usporedbi s današnjim poimanjem kućnih ljubimaca. Ovaj rad fokusirao se na tekstualnim analizama autora koji su se bavili srodnom temom, uključujući pregled arhivskih nalaza. Dobivajući osvrt na važnosti i uloge životinja u starom Egiptu te reprezentaciji pojma smrti i života nakon. Opisuje proces mumifikacije životinja te ukazuje na važnost koju pridonosi zagrobnom životu. Rad daje odraz egipatskog sustava vjerovanja koji pruže detaljan uvid u njihov religijski i društveni svijet kao i u sami proces korištenja životinja u religiozne svrhe. Proučavajući značajnih relikvija i tekstova toga doba, omogućeno je stavljanje u perspektivu starih Egipćana. Sam rad je potaknut raznim medijskim dokumentarcima i knjigama o starom Egiptu te nalazištima masovnih grobnica mumificiranih životinja.

Ključne riječi: drevni Egipat, zagrobni život, životinje, životinjske mumije

SUMMARY

In ancient Egypt, animals had different roles in the community, and their significance was quite different compared to today's understanding of pets and domesticated animals. The focus of this paper is on the textual analysis of authors who dealt with related topics, including a review of archival findings—getting an overview of the importance and roles of animals in ancient Egypt and the representation of the concept of death and the life after it. It describes the mummification process of animals and indicates the importance it contributed to the afterlife. The work reflects the Egyptian belief system, which provides a detailed insight into their religious and social world and the process of using animals for religious purposes. Studying significant relics and texts of that era makes it possible to put the ancient Egyptians into perspective. The work was inspired by various media documentaries and books documenting ancient Egypt and its sites of mass graves of mummified animals.

Keywords: ancient Egypt, afterlife, animals, animal mummies

1. UVOD

Čovjek je oduvijek bio okružen različitim životinjskim vrstama koje su na svoj način pridonosile okolini. U antičkom svijetu koristile su se u mnogim životnim aspektima kao što su prehrana, društvo, poljoprivreda, sport, igre, transport, medicina i religija. Vjeruje se da je u starom Egiptu njihova upotreba bila najnaglašenija i najšira. Životinje su bile njihov dotok hrane, odjeće, druženja, sigurnosti, njihov jezik i pismo, njihov prikaz bogova. Štoviše, prikazane su na različitim materijalnim ostacima (od oslikanih glina, drva, keramike pa do klesanog kamena i plemenitih metala). Nadalje, Egipćani su pažljivo proučavali životinje, njihove fizičke karakteristike i divili se njihovoj prirodi. Posebno su bile poštovane životinje koje su predstavljale opasnost ili su imale moći koje su ljudima nedostajale (npr. letenje). Zbog toga, mnogi su bogovi štovani u životinjskom obliku.

Pojam koji ima najjaču asocijaciju s drevnim Egiptom je *mumija*¹ koji se primarno povezuje s ljudima. Međutim, malen broj ljudi je svjesno činjenice da su stari Egipćani također mumificirali životinje na isti način kao i ljude, u svrhu vječnog života.² Korištene kao bogat i jedinstven izvor informacija, cilj ovog rada je prikazati kako su životinjske mumije pomogle razviti drastično drugačije razumijevanje okoliša, kao i vjerske i kulturne povijesti drevnog Egipta. Također, cilj je pokušati razumijeti na koji su se način Egipćani, s jedne strane, ugledali na životinje kao izvor svetosti i superiornosti, dok su ih s druge strane zatočavali i držali njima inferiornijima.

2. DREVNI EGIPAT

Drevna egipatska civilizacija je nastala oko 3150. godine prije Krista i trajala više od tri tisuće godina³, bila je jedna od najmoćnijih i najslikovitijih civilizacija u povijesti. Drevni Egipat (današnja država Egipat), je zemlja koja je bila locirana na sjeveroistoku Afrike, okružena Sredozemnim morem na sjeveru i Crvenim morem na istoku.⁴ Na svom vrhuncu, drevno Egipatsko carstvo protezalo se na sjever

¹ "Tijelo čovjeka ili životinje koje je ceremonijalno sačuvano odstranjivanjem unutarnjih organa, tretiranjem natronom i smolom te umotavanjem u zavoje." Cambridge dictionary, [<https://dictionary.cambridge.org/us/dictionary/english/mummy>]

² Ikram, 2012

³ Tomorad, 2016 : 1

⁴ Tomorad, 2016 , -.-

do današnje Sirije i na jug do današnjeg Sudana, ali mnogo prije nego što je postalo carstvo, drevni Egipat je bio niz malih neovisnih gradova-država koji su cvjetali uz sjevernoafričku rijeku Nil. Gradovi-države su podijeljeni u dvije regije i nazvani prema toku Nila.⁵ Stari su Egipćani područje na sjeveru nazivali Donjim Egiptom (eg. *Ta-Mehu*), koji je bio povezan s papirusom i kobrom (inkarnacija božice Wadjet), a područje na jugu, Gornjim Egiptom (eg. *Šemau*) koji je bio povezan s lotosom i lešinarom (manifestacija božice Nekhbet).⁶ Općenito, kada se razmišlja o Egiptu, misli se na dolinu i deltu Nila kao jedini nastanjivi dio zemlje. Međutim, tijekom preddinastičkog razdoblja, delta je bila izrazito močvarna te je egipatska klima bila mnogo vlažnija nego danas. Naselja su bila smještena ne samo uz Nil, na rubu poplavne ravnice, već i na područjima koja su danas pustinje, a nekada su bila ispunjena vegetacijom i izvorima vode.⁷

Između ostalog, egipatska je civilizacija poznata po mnogobrojnim postignućima, piramidama i nevjerojatnim blagima mladoga kralja Tutankhamona. Povijesni dokazi o egipatskoj civilizaciji potječu iz različitih izvora, uključujući spomenike, artefakte, natpise i sačuvane ljudske ostatke koji pružaju cjelokupan pogledan na narod i njihov život u starom Egiptu. Istovremeno, radi se o jednoj od prvih civilizacija koje su bile mnogobošci. Štovali su više od dvije tisuća bogova. Svakodnevni pogled u drevnom Egiptu se razlikovao ovisno o društvenom statusu, a time i obavezama koje su redovno bili dužni ispunjavati u ime vladara i božanstva. Egipnologija kao grana znanosti, nastala je zahvaljujući popularnosti samog Egipta.

2.1. RELIGIJA U DREVNOM EGIPTU

Egipatska je religija u osnovi bila politeistička, iako su postojale tendencije da se određena božanstva vide kao implicitna u drugim bogovima i svemiru. Egipćani su imali stotine bogova, neke su obožavali u određenim gradovima ili četvrtima, dok je kult drugih bio mnogo rašireniji. Neki su bogovi bili predstavljeni u obliku životinja, kao što su krave, bikovi, lavice, majmuni i krokodili, dok su drugi oponašali kozmičke sile poput sunca i mjesec, zvijezde i nebo. Razlog za ovu politeističku koncepciju te česta proturječna vjerovanja koja su je pratila, nalaze se u prošlosti Egipta. Kad se zemlja ujedinila, državna religija morala je apsorbirati brojne lokalne

⁵ Tomorad, 2016 : 3

⁶[<https://landiustravel.com/egypt/egyptian-deities/goddess-nekhbet/>]

⁷ Tomorad, 2016 : 3

kultove, a nevjerojatno je da su mnogi od njih proizašli iz kulta primitivnih totema ili svetih objekata. Neki od tih kultova su se spojili, dok su drugi ostali nepromijenjeni, a neki su kasnije pokušavali uspostaviti "obitelji" bogova, kako bi se pojednostavio panteon, ali su unatoč tome bili neuspješni. Međutim, postojala je tendencija da se u jednom bogu objedine funkcije različitih lokalnih božanstava, pa su pojedini bogovi, omiljeni kod faraona i štovani u velikim gradovima i najvažnijim hramovima, dobili karakter nacionalnih božanstava.⁸ Budući da su Egipćanima rituali obožavanja bili toliko važni, njihova je umjetnost prvenstveno bila usmjerena na regiju, a ne namjerno traženje ljepote oblika. Skulpture i slike stvorene su ne toliko za domove živih, koliko za hramove i grobnice. Scene bitaka na zidovima hramova Novog kraljevstva⁹ i scene iz svakodnevnog života u grobnicama plemića također su imale vjersku svrhu. Umjetnici su stoga bili vezani čitavim nizom krutih konvencija koje su se, uz male promjene, pridržavale 3000 godina.

U drevnom Egiptu, rituali, ceremonije i obredi imali su veliki utjecaj na pojedince. Štovanja, zahvaljivanja i doprinos darova bogovima bili su neizbježni i česti kroz različitim ritualima i ceremonijama. Autorica S.I. Johnston, u svojim radovima o Antičkim religijama, navodi kako se drevne egipatske ceremonije mogu podijeliti u tri kategorije: hramske ceremonije, procesije i festivali te pogrebne ceremonije.¹⁰ Hramovi su predstavljali centar religije. Egipatski hramovi su u teoriji bili mjesta velike svetosti. Javna egipatska religija bila je koncentrirana u hramovima, koji su se nazivali *hwt*-odnosno, 'božji hramovi'.¹¹ Hramovi su bili zemaljska prebivališta božanskih sila, predstavljeni svojim kipom, obično u ljudskom obliku, u svetinji nad svetinjama. Na zidovima hrama faraon djeluje kao posrednik između ljudi i bogova, prikazujući bogovima sve vrste ponuda (hranu, piće, odjeću i tamjan, polja i krune, i konačno samu Maat¹²). S druge strane, hramovi su bili užurbani

⁸ Lloyd, 2010 : 546

⁹ Novo Kraljestvo je trajao u vrijeme od 18. egipatske dinastije-20. Egipatske dinastije, negdje između 16. -11. stoljeća prije Krista.

¹⁰ Johnston, 2004: 12

¹¹ Lloyd, 2010 : 442

¹² Maat (staroegip.: pravda, istina), egipatska božica, personifikacija reda, pravde i istine. Kći boga Ra; predstavlja pobjedu nad kaosom, kozmički poredak koji je Ra uspostavio. Kada ju faraon i narod ne bi štivali, kaos bi se opet vratio. Kao božica pravde sudjeluje i u posljednjem sudu nad dušom pokojnika; pri mjerenju čovjekove dostojnosti vječnosti, nojevim perom određuje težinu pokojnikova srca. Ikonografski se božica Maat prikazuje ženskim likom koji sjedi na svojim petama ili u faraonovoj ruci, a na glavi ima nojevo pero. Hrvatska Enciklopedija. [<https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=37795>].

mikrokozmosi naselja u kojima su se nalazili, obuhvaćajući svete rituale koje su provodili elitni svećenici, ali i aktivnosti poput pečenja kruha za žrtve. Kroz pogrebne rituale drevni Egipćani sačuvali su svoju materijalnu kulturnu baštinu.

3. SIMBOLIKA ŽIVOTINJA U RELIGIJI DREVNOG EGIPTA

Životinje u Egiptu su bile značajan dio života, toliko da su ih Egipćani uključili u svoju religiju. Životinje su predstavljale sve, od božanstava do simbola plodnosti, zaštite i sreće. Drevni Egipćani bili su fascinirani i oponašali su ove životinjske kvalitete u svojoj kulturi. Često su stvarali i simboličke veze između životinja i vjerskih značenja. Proučavajući životinjski simbolizam u religiji starog Egipta dobivamo uvid u to kako se čini da su oni sami sebe vidjeli kada su se ugledali na stvorenja poput sokola ili ibisa.

Prvo, s obzirom na važnost životinja kao spremnika božanskog duha u egipatskoj kozmologiji i ikonografskih tradicija prikazivanja božanstava kao dijelom ljudi, dijelom životinja, primjetno je da su razne životinje korištene čak i u najranijim vremenima da predstavljaju snagu, moć i nadzemaljsku prirodu kralja.¹³ Osim sokola, dvije najpopularnije životinjske zamjene za kralja bili su lav i bik, najjače i najplemenitije životinje. Hor-aha, prvi kralj Prve dinastije bio je pokopan zajedno s nizom lavova u svojoj pratnji, a barem od Starog kraljevstva, spajanje lava i kralja počelo je ozbiljno s većinom bika koji je češće evociran dodatkom ceremonijalnog bikovog repa kraljevoj nošnji.¹⁴

Kultovi životinja, cvjetali su u grčko-rimskom razdoblju kao nikada prije. Sveti bikovi ili lavovi bili su 'žive slike' svojih bogova, vidljivi javnosti u njihovim arenama i zoološkim vrtovima. Krokodile su hranili i svećenici i putnici. Nakon što bi te životinje preminule, bile bi mumificirane i svečano pokopane. Milijuni svetih ibisa, jastrebova i mačaka, često ubijenih u tu svrhu, bili su posvećeni u grobnicama za životinje. Doduše, kultovi životinja su često bili povezani s hramovima Ptaha (bik Apis u Memphisu), Monta (bik Buchis u Hermonthisu), Thotha (groblja ibisa u Hermopolisu i drugdje) ili Bastet (groblja mačaka).

¹³ Tomorad, 2016

¹⁴ Lloyd, 2010 : 520

3.1. MANIFESTACIJA BOGOVA

U počecima stvaranja prvih civilizacija, uključujući i Egipatsku prije sedam tisuća godina, počeli su se kreirati egipatski bogovi. U razdoblju kada su Egipćani bili bliži prirodi počeli su se stvarati bogovi koji su bili na istoj razini kao neke životinje. Kao što će biti prikazano u nastavku, u tom dobu životinje su uz ljude simbolizirale jamstvo sigurnosti i blagostanja. Gotovo čitav panteon bogova prikazan je u životinjskom obliku.

Jedan od primjera je nalaz iz ranih dana carstva gdje se prikazuje prvog faraona, Narmera, kao pobjednika, iznad njega je Horus, bog neba, u obliku sokola¹⁵, koji vladaru pruža moć. Uz ratničkog sokola Horus¹⁶, božica majka Hator prikazivana je kao krava. Ona utjelovljuje ljubav, ljepotu, mir, umjetnost i glazbu. Anubis s glavom psa prati mumificirane pokojnike u zemlju mrtvih. Sveta buba, pronađena u hramovima Ptaha, Rea i Amon-Rea, zvala se "nosilac sjemena". Smatralo se da je to živo utjelovljenje Ozirisove¹⁷ majke Izide, začeto nakon njegove smrti i stvoreno Thothovim dahom. Lešinar je bio povezan s božicom Nekhbet, koja je simbolizirala egipatsko kraljevstvo. Kad bi faraon umro, njegova bi duša otputovala na nebo gdje se spojila s Nekhbetovom dušom.

Thot je bio egipatski bog pisma, mudrosti i magije. Najčešće je bio povezan s redom i pravdom te je bio savjetnik i posrednik bogova. Zaštitnik pisara, njegov ženski pandan bila je Seshat, božica pisanja i čuvarica knjiga, Thoth je stvorio jezik, a Seshat je svoje riječi predala ljudima.¹⁸Njegove dvije manifestacije bile su pavijat i ptica ibis. Prikazan u sjedećoj pozi kao veliki pavijan s velikom grivom, šapama naslonjenim na koljena s mjesječevim diskom i polumjesecom na glavi. A, ponekad nosi krunu Gornjeg i Donjeg Egipta ili Atef¹⁹. Ptica ibis prikazuje mudrost, dok njen tanak, dugački kljun podsjeća na pisalo. Ona je bila posebna po tome što je neustrašivo ubijala zmije, što je u njezinom slučaju predstavljalo božanstvo višeg

¹⁵ [https://www.worldhistory.org/Narmer_Palette/]

¹⁶ Horus; Bog-sokol, drevni bog-tvorac: protivnik Seta; sin Ozirisa (i Izide) i njegov nasljednik na kraljevstvu Egipta. [Goelet, Faulkner, Andrews, Gunther, Wasserman, 2015 : 190]

¹⁷ Oziris: Bog mrtvih; legendarni praegipatski kralj kojeg je ubio njegov brat Seth [Goelet, Faulkner, Andrews, Gunther, Wasserman, 2015 : 190]

¹⁸ [<https://www.huntmuseum.com/stories/objects-in-focus/thoth-baboon-and-ibis-god-of-the-moon/>]

¹⁹ Atef: Visoka, bijela kruna okružena nojevima perjem i rogovima.[Goelet, Faulkner, Andrews, Gunther, Wasserman, 2015 : 189]

reda, jer su i zmije istovremeno bile svete. Zbog velikog religijskog značaja ibisa, ubijanje ili ozljeđivanje te ptice bi se u tom dobu kažnjavalo smrću.

4. ŽIVOTINJSKI SVIJET U DREVNOM EGIPTU

Životinje su, kao što je već prethodno spomenuto, imale veliku važnost u antičkom svijetu. Iz umjetničkih prikaza jasno proizlazi njihovo staroegipatsko znanje o životinjskom svijetu. Detaljno i pažljivo proučavanje umjetničkih dokaza koji datiraju od preddinastičkog razdoblja nadalje omogućilo je identifikaciju više od šezdeset vrsta ptica²⁰, dvadeset riba²¹ i oko sto vrsta sisavaca.²² Paralelni, manji izvor informacija, predstavljaju hijeroglifi, koji uključuju slične, ali detaljne prikaze preko sto životinja i više od šezdeset različitih dijelova tijela životinja.²³ Međutim, važno je upamtiti da su umjetnički prikazi poput scena svakodnevnog života naslikanih na zidovima grobnica trebali pratiti mrtve u zagrobni život, a ne nužno biti vjerna reprodukcija stvarnog svijeta.²⁴

Drevno carstvo faraona ne bi dostiglo onu veličinu bez pomoći životinja, čija je radna snaga bila i ostala isplativija od strojeva. Određene regije u zemlji specijalizirale su se za veliki uzgoj životinja, posebice Delta, ali i dijelovi Srednjeg Egipta²⁵. Nadalje, egipatska je plodnost ovisila o rijeci Nil, čije je godišnje izlivanje omogućilo zemlji da bude plodna²⁶, te bila bogata velikim brojem riba i drugih životinja koje su uz nju pojile. Stoga, rijeka je omogućila Egipćanima da se bave ribarenjem, lovom te skrbi za ostalim životinjama.²⁷

Staroegipatski lovci molili su se prikazima boga i božica u obliku životinja koje su ulovili kako bi osigurali njihovu sigurnost i uspjeh lova. Lov u starom Egiptu ne samo da je pružao raznovrsnu ribu, perad i meso, već je postao i simbol hrabrosti i ovladavanja mnogim životinjskim silama za koje su Egipćani vjerovali da ih trebaju osvojiti. Staroegipćani su lovili raznim alatima poput: koplja, strijelama, štapovima za bacanje, mrežama koje su se zabijale u vodu kao zamka i oružjem u obliku bumeranga

²⁰ Houlihan, Goodman, 1986

²¹ Brewer, Friedman, 1989

²² Osborn, Osbornova, 1998

²³ Gardiner, 1957 : 458

²⁴ Lloyd, 2010 : 400

²⁵ Lloyd, 2010 : 248

²⁶ Tomorad, 2016 :4

²⁷ Tomorad, 2016: 2,4,6

za skidanje ptica s neba. Njihov lov se na početku prakticao kao način samoobrane od divljih životinja i prikupljanja hrane. Kasnije, kada su staroegipćani počeli pripitomljivati i uzgajati životinje, lov je izgubio na važnosti i time postao rekreacijski sport. Lov koji se predvodio u močvari, smatrao se društvenim događajem u kojemu su sudjelovale i prakticirale obitelji iz više klase lovačkog društva.²⁸ Lovci su dobro poznavali svoje životinje, njihove navike parenja, prehranu, bolesti i njihove "osobne" karakteristike. Iz tog poštovanja dolazi veliki uspjeh u lovu. Također, u ranim danima pustinski lov odvijao se pješice, ali nakon što su otkrivena kola, faraon i njegovi poslanici galopirali su za svojim plijenom. Autorica knjige *Egipatski život*, Miram Stead navodi : "Tehnika lova bila je čekanje ili namamljivanje velikog broja životinja u ograničeno područje, po mogućnosti oko jame s vodom, a zatim masovno napadanje kopljama i strijelama. Plemića bi pratili profesionalni lovci."²⁹ Životinje su korištene kao i sudionici u lovu. Postojalo je nekoliko vrsta lovačkih pasa koji su prikazani kroz povijest Egipta, ali čini se da je omiljeni bio nalik hrtu.³⁰ Neki dokazi iz grobnih slika upućuju na to da su i pitomi gepardi bili uvučeni u lov. Lov je drevnim Egipćanima pružao puno različitih koristi i dobrobiti. Nije to bilo samo meso i koža, već prilika da dokažu svoju snagu i uživaju u prijateljskom druženju u lovu. Zadovoljstvo lova zapisano je u papirusu o ribolovu i peradanju: "Sretan dan kada sidemo u močvaru, da možemo uhvatiti ptice u zamku i uloviti mnogo riba u vodi, sretan je dan na koji dajemo svima i božici močvare je povoljan."³¹ Za razliku od lova, ribarenje se nije razlikovao od današnjeg. Ribolovom su se uglavnom bavili obični ljudi, a ne Egipćani iz više klase.³² Za razliku od podvodnog ribolova, ribolov se nije prakticao kao sport, ali je bio važan način dobivanja hrane.³³

Domaće su životinje sastavni dio svakodnevice Egipćana, kao što je oduvijek bilo. Njihova je proizvodnja za hranu također bila važna, a zapisi pokazuju da su ljudi uzgajali razne vrste goveda, ovce s grubom dlakom, koze, svinje te pripitomljene guske i patke. "Jedan bogati zemljoposjednik u 6. dinastiji posjedovao je 1000 goveda, 760 magaraca, 2200 koza i 1000 ovaca".³⁴ Razvijen je i uzgoj životinja za specijalizirane svrhe: jedna se pasmina goveda držala radi mesa, a druga radi mlijeka;

²⁸ Osbornova, Osborn, 1998 : 12

²⁹[<https://archive.org/details/egyptianlife00stea>]

³⁰[<https://archive.org/details/egyptianlife00stea>]

³¹ Goelet, Faulkner, Andrews, Gunther, Wasserman, 2015 : 86

³² Brewer, Friedman, 1989 : 33

³³ [<http://www.touregypt.net/featurestories/hunting.htm>]

³⁴[<https://www.britannica.com/topic/agriculture/Early-agricultural-societies>]

uzgojen je lovački pas nalik Salukiju te razvijena je vrsta debelorepe ovce za meso i mlijeko. Generacije magarca su tisućama godinama donosile vode i namirnice u naselja.³⁵ Također, osim uzgoja domaćih životinja za osobne potrebe, staroegipatska industrija mumificiranja životinja je dovela do masovnih uzgajališta pasa i mačaka u svrhu religijskog žrtvovanja . Više od milijun životinja je uzgojeno te ubijeno radi doprinosa bogovima. Dok su mnoge životinje uzgajane posebno da bi bile ubijene na zahtjev, druge su obožavane kao sama božanstva i čuvane poput kućnih ljubimca danas u današnje vrijeme.

4.1. MAČKE U DREVNOM EGIPTU

Drevna egipatska riječ za mačku bila je "miw".³⁶ Egipćani su jako voljeli mačke i odavali im počast svetištima u domovima i hramovima. Mačke su pripitomljene prije četiri tisuće godina, a danas su jedne od najčešćih kućnih ljubimaca. One imaju dugu povijest s ljudima jer su ih obožavali i jeli. Bile su neophodne ljudima i igrale su ulogu u zaštiti njihovih gradova i uništavanje glodavaca. Ujedno, u starom Egiptu su se povezivale s radošću, pogrebima i smrću. One su bile jedan od mnogih načina oponašanja bogova. Faraoni su voljeli mačke jer su imale važnu ulogu u društvu, a imali su i vlastita hramska skladišta u kojima su hranili mačke i o kojima su se brinuli svećenici. Njihova je primarna namjena bila svakodnevno pomaganje ljudima i zaštita od zlih duhova poput zmija. Iako su i druge životinje poput goveda ili pasa imale važnu ulogu, mačke su tijekom povijesti nadišle sve ostale kućne ljubimce. Egipćani su bili vrlo oprezni kada je trebalo pokapati svoje mrtve. Mačke su između ostalog, uvijek bile pokapane u grobnicama, jer su bile povezane s Podzemljem. One su se također povezivale sa smrću, a budući da su mačke imale značajnu ulogu u pogrebnim obredima, to je značilo da su se mačke mogle koristiti za pokapanje važnih ljudi kao neka vrsta ukrasa/ doprinosa u hramu. Mačke su pokapane iz istog razloga kao i ljudi, tj. biti pratioci pokojnika u zagrobnom životu. Između ostalog, bile su pokopane u grobnice iz dva razloga, kako bi im se napravio mauzolej i kako bi se osiguralo njihovo mjesto u zagrobnom životu. Obožavali su mačke kao božanstva. Jedan od najpoznatijih primjera je treći faraon 18. Dinastije Thutmose I., sina Amenhotepa III., koji je svoju mumificiranu mačku Miao pokopao u vlastiti ukrašeni kameni sarkofag, što ukazuje da je veza između ljudi i

³⁵ Tovell, 2020

³⁶ Goelet, Faulkner, Andrews, Gunther, Wasserman, 2015 : 190

ljubimaca bila jednako snažna kao i danas. S jedne strane, mačka je prikazana živa i sjedi ispred nakrcanog stola za žrtve. S druge strane mačka je prikazana kao mumija, a ispred stola stoje zagrobne namirnice za nju. Staroegipatska božica Bastet bila je štovana u obliku lavice, a kasnije u obliku mačke. Kći Rea, boga sunca, Bastet bila je drevno božanstvo čija je svirepa narav poboljšana nakon pripitomljavanja mačke oko 1500. godine prije Krista.³⁷ Bila je porijeklom iz Bubastisa u blizini delte, rijeke Nil, ali je također imala važan kult u Memphisu.³⁸ U kasnom i ptolemejskom razdoblju stvorena su velika groblja mumificiranih mačaka na oba mjesta, a tisuće brončanih kipića božice pohranjene su kao zavjetni darovi.³⁹ Male figure mačaka također su se nosile kao amuleti⁴⁰, što se smatra da je vjerojatno bilo povezano s kultom Bastet. Predstavljena kao žena s mačjom glavom, Bastet u desnoj ruci nosi drevni udarački instrument, sistrum; takozvana egida ili prsni oklop (kod Bastet, nadvišen glavom lavice), u lijevoj ruci, i malu torbu preko lijeve ruke.⁴¹ Njezin su kult u Italiju prenijeli Rimljani, a tragovi su pronađeni u Rimu, Ostiji, Nemi i Pompejima.⁴²

Naravno, iako su mačke tada imale dobru skrb, njihova sudbina (ako se nije radilo o voljenom ljubimcu) bi najčešće završila kobnom smrću. Također, ne bi valjalo ne spomenuti jedan od najneobičnijeg tereta iz 19. Stoljeća kada je brod istraživača došao iz Egipta 1890. godine u Manchester-Velika Britanija, s ukupno 180 000 tisuća mumificiranih mačaka.⁴³ Nakon iskrcavanja, dio mumija je korišten na brodu kao balast, dok je ostatak prodan na dražbi kustosima iz muzeja, kolekcionarima te lokalnim farmerima. Farmeri bi usitnjavali ljudske i životinjske mumije i koristili ih kao gnojivo u poljima i vrtovima zbog visokog udjela fosfata i vapna. Priča o brodu punom mačjih mumija privukla je javnost. Karikaturisti su ismijavali strahove, pa tako i strah od egipatskih životinjskih mumija.⁴⁴

³⁷ [<https://www.britannica.com/topic/Bastet>]

³⁸ [<https://www.britannica.com/topic/Bastet>]

³⁹ [<https://www.britannica.com/topic/Bastet>]

⁴⁰ Amuleti su mali predmeti koji su u egipatskoj, kao i u svim drugim uljudbama, korišteni kao nakit koji je u skladu s vjerovanjima narodne religije, onima koji su ga nosili pružao stanovitu magijsku zaštitu. Amulet je predmet koji zahvaljujući svojoj simboličnom i obliku sadržava moć bogova, te se vjeruje da vlasnika čuva od loših utjecaja sudbine i omogućuje dobru sreću. [<https://www.amz.hr/hr/virtualni-muzej/vodici-kroz-stalni-postav/stari-egipat/amuleti/>]

⁴¹ [<https://www.britannica.com/topic/Bastet>]

⁴² [<https://www.britannica.com/topic/Bastet>]

⁴³ tovell, 2020

⁴⁴ [https://www.researchgate.net/figure/Satirical-illustration-of-the-use-of-cat-mummies-as-fertiliser-in-Northern-England-in-the_fig4_326827537]

4.2. EGZOTIČNE ŽIVOTINJE

Egipatska kultura bila je bogata prirodnom poviješću zbog svog položaja na raskrižju Afrike i Euroazije. Stari Egipćani su u svojoj blizini imali raznoliku floru i faunu, što je utjecalo na njihovu kulturu. Divili su se mnogim životinjama zbog njihove ljepote, moći ili tajanstvenosti, uzdižući neke do plemenitosti kao egzotične kućne ljubimce ili božanska stvorenja. Često su imali razne opasne životinje ne samo zbog zaštite nego da bi se i sami osjećali moćnijima, pobijedili strah. Staroegipćani su jako voljeli egzotične životinje. Zbog toga bi dovodili razne životinje čije bi prirodno stanište bilo daleko od Egipta. Dovedeni su majmuni, žirafe i leopardi iz Južne Afrike da zadovolje slavne i bogate Egipćane.⁴⁵ Dovedene životinje bile bi sačuvane kao kućni ljubimci u zoološkom vrtu u faraonovoj palači. Upravo zato, takav primjer nalazimo u poznatom botaničkom vrtu, faraona Tutmosis III. u Karnaku te zoološkom vrtu faraona Ptolomej II. u Aleksandriji.⁴⁶

Najpopularnije velike mačke bile su gepardi i lavovi. Zbog svog statusa plijena, na njih se također gledalo kao na kraljevske simbole jer bi lovili druge životinje u ime egipatske kraljevske obitelji. Nilski krokodil bila je egzotična vrsta krokodila koja je živjela u rijeci Nil. Tigrovi su bili važne životinje tijekom starog Egipta zbog svoje povezanosti s kraljevstvom i kultom Horusa, koji je često prikazivan kako lovi s njima (obično prikazan na stupovima). Njihovim vještinama, lovci su se također divili, a mnogi hramovi sadrže modele njihovog lova.

Zečevi i kunići lokalnih vrsta bili su često na jelovniku starih Egipćana, koji su svojoj djeci ukrašavali uši i nosove zečjom kožom. Također su ih smatrali svetim životinjama jer su svećenici oko glave nosili uši žrtvovanog zeca kako bi se zaštitili od bolesti tijekom rituala.

Škorpion, orao i lešinar smatrani su svetim životinjama u starom Egiptu zbog njihove povezanosti s Horusom, odnosno Raovom solarnom barkom. Ptičje perje korišteno je u ukrašavanju kraljevske odjeće i u kozmetičkim proizvodima. Pelikani i rode smatrani su svetima jer su prenosili poruke između neba i zemlje, noseći vlastite molitve Bogu u izlasku sunca, kada se sunce rađalo. Na njih se također gledalo kao na prirodne zaštitnike životinja, kako divljih tako i pripitomljenih, te kao simbole faraonove božanske zaštite.

⁴⁵ Ruiz, 2001 [https://www.academia.edu/2917006/Ruiz_Ana_The_Spirit_of_Ancient_Egypt]

⁴⁶ Ruiz, 2001 [https://www.academia.edu/2917006/Ruiz_Ana_The_Spirit_of_Ancient_Egypt]

5. MUMIFIKACIJA ŽIVOTINJA U DREVNOM EGIPTU

Kao i kod ljudskih tijela, priprema životinjske mumije podrazumijevala je dobro poznavanje unutarnje strukture mrtvih tijela. Postoje dokazi da su Egipćani imali jasnu predodžbu o tome kako živa životinjska tijela funkcioniraju ili ne funkcioniraju: način na koji su bolesne životinje izliječene sugerira da je paralelizam između ljudskih i životinjskih organizama bio jasno percipiran⁴⁷. Vjera u život nakon smrti stvorila je jedinstveni staroegipatski pogrebni kult. Dugo je mumificiranje bilo rezervirano za vladajuće obitelji i visoke uglednike carstva. U središtima kulta prolazili su opsežni proces balzamiranja. Drevni Egipćani su smatrali da bi se duša pokojnika mogla vratiti, njegovo tijelo mora biti očuvano kako bi pokojnik mogao započeti svoj put u vječni život kao potpuno biće. Zbog toga su proučavali i usavršavali umijeće balzamiranja. Također, vjerovali su da sprječavajući raspadanje tijela, različiti dijelovi ljudske osobnosti poput duše, inteligencije, osjećaji i duh, ostaju sačuvani.

Mumificiranje, pojam koji potječe od arapske riječi koja znači 'bitumen', uključivalo je dugotrajne i skupe postupke. Unutarnji organi, koji bi ubrzali raspadanje, su bili uklonjeni, osim mozga koji bi se pustio unutra, zatim je tijelo osušeno uranjanjem u otopinu soli i natrona. Nakon čega bi tijelo bilo tretirano smolom i umotano u zavoje natopljene mirisnim uljima. Mumija je bila očuvana i smještena u oblikovani i obojeni lijes.

Tijekom mumificiranja mačja bi se tijela sušila i punila zemljom, pijeskom ili nekom drugom vrstom materijala. Zamotavanje se obično dovršavalo zamršenim, geometrijskim uzorcima. Rano u razvoju mumificiranja životinja, mumije mačaka stavljane su u male brončane ili drvene sarkofage. Skuplje mumije obično su bile ukrašene crnom bojom i očima od obojenog stakla, obsidijana ili gorskog kristala. Mačići i fetusi bili su mumificirani i pokopani u želucu statue koja je predstavljala njihovu majku. Mumificiranje ibisa uključivalo je sušenje i evisceraciju⁴⁸. Obično su glava i vrat ptice bili savijeni unatrag i pritisnuti na tijelo. Tijelo je zatim umočeno u katran i čvrsto umotano u platno.⁴⁹ Velik broj mumificiranih ibisa sugerira da je to učinjeno u masovnoj proizvodnji, jer su mnogo puta mumije sadržavale samo dio

⁴⁷ Petrie, Griffith, 1892: 12

⁴⁸ Odstranjenje unutarnjih organa

⁴⁹ Ikram, 2005 : 240

tijela. Nakon što su služila svojoj ritualnoj svrsi, mumificirana tijela stavljana su u keramičke posude, ljesove ili sarkofage. Većina pavijana je mumificirana upotrebom gipsa i pokopana u drvenim sanducima. Mumije pavijana koje su otkrivene pružile su značajne dokaze kako su ti majmuni uzgajani kao žrtvene životinje u religijske svrhe. Dokazi koji uključuju da pavijani obično nisu umirali prirodnom smrću te da je većina patila od pothranjenosti, prijeloma, osteomijelitisa i nedostatak vitamina D. Ribe su također mumificirane u velikim količinama kao žrtve bogu. Bile su umotane u platno i držane zajedno trakama tkanine natopljene ljepljivom smolom, trajno obavijajući mumije. Mnogo puta su crni krugovi koji su predstavljali oči bili naslikani na stvrdnutom platnu. Identificirano je nekoliko vrsta riba, ali zbog sve lošijeg stanja mumija, znanstvenici ne mogu zaključiti jesu li organi obično uklanjani tijekom procesa mumificiranja.

Metode koje se koriste za identificiranje mumije su vizualni pregled i radiografija, a rezultati se upisuju u podatkovni list koji služi kao osnova za novi katalog životinjskih mumija.⁵⁰ CT-skeniranje je dodatna metoda ispitivanja, međutim zbog visokog troška tehnologije, nažalost, mnogi muzeji nemaju mogućnost utvrđivanja identiteta i detaljnog stanja mumije. Vizualnim pregledom dobivaju se podaci o stanju mumije, njezinim dimenzijama, spremnicima (sarkofazi ili ljesovi), stilu povezivanja, svim primijenjenim ukrasima (uključujući maske), podacima o mumifikaciji (prisutnost smola, soli/natrona itd.), i zoološku identifikaciju životinje (rod i vrsta gdje god je to moguće) ako je bila odmotana. Nakon početnog vizualnog pregleda, mumija se fotografira i rendgenski snima. X-zrake nas također obavještavaju o rodu i često o vrsti određene životinje, njezinoj dobi, svim bolestima koje se očituju na njezinim kostima i njihovim tretmanima te načinima smrti i mumificiranja. Mnoge mumificirane životinje nisu imale lijepu smrt. Veliki broj mumija upućuje na nasilnu smrt, kao što je davljenje ili razbijanje kranealne regije. Također vrlo prisutne su mlade životinje, najčešće rano odvojene od majke te žrtvovane. Temeljna istraživanja u načinima smrti životinja nisu dokazala korištenje otrova, iako ih ne osporavaju.

Salima Ikram, pakistanska povjesničarka, egiptologinja, profesorica i doktorica na Američkom sveučilištu u Kairu, navodi četiri klasifikacije životinjskih mumija te njihovu tadašnju upotrebu: Kućni ljubimci, pokopani zajedno sa njihovim

⁵⁰ Ikram, 2005 : 241

vlasnicima ; Zagrobne namirnice, koje se sastoje od pogrebnih ponuda hrane za ljude ; Votivne životinje, posvećene kao darovi u svetištima određenih bogova kojima su te životinje bile svete ; „lažne“ mumificirane životinje, koje su bile replika pravih.⁵¹

5.1. MUMIFICIRANI KUĆNI LJUBIMCI

Životinjska je uloga prvenstveno bila dio prehrane i ispomoći, kasnije je postala najsvetija. Iako bi nam danas bilo teško zamisliti svakodnevni život bez ljubimaca, u drevnom Egiptu im je bilo teško zamisliti se bez njih u zagrobnom životu. U slučaju da je ljubimac umro prije svog vlasnika, njegovo bi se tijelo mumificiralo i očuvalo do kraja vlasnikovog života. No, u obratnoj situaciji, sluge bi se brinule o kućnom ljubimcu do kraja njegove smrti, nakon čega bi bio naknadno postavljen u grobnicu gdje je prethodno ležao njegov vlasnik ili u dvorište neposredno ispred grobnice. Mumificirani kućni ljubimci bi imali svoj lijes ili sarkofag, kao i ponudu hrane za zagrobni život. Pretpostavlja se da su stari Egipćani na svoje kućne ljubimce gledali ne samo kao na društvo i članove obitelji, već i kao na cijenjenu imovinu, otprilike na isti način na koji mi danas gledamo na svoje ljubimce. Tijekom gotovo 3000 godina, egipatska je civilizacija rasla, razvijala se i širila, a u tom su procesu razvili kulturu, društvo i način života usredotočen na svoje kućne ljubimce. Tek u Starom kraljevstvu (oko 2649.-2150. pr. Kr.) njihovi ljubimci počeli su se slikati u grobnicama svojih vlasnika, čime je osigurano njihovo daljnje postojanje u zagrobnom životu.⁵² Kako su grobnice starih Egipćana postajale sve složenije i raskošnije, tako su postajale i grobnice njihovih voljenih kućnih ljubimaca. Grobnica Ramzesa III., na primjer, raskošan je kompleks koji je bio ispunjen slikama, skulpturama, muralima i drugim ukrasima u čast i ovjekovječio njegovog voljenog ljubimca sokola. Još su impresivnije bile grobnice faraonskih kraljica, koje su često pokapane uz svoje voljene ljubimce mačke, pse, ptice pa čak i krokodile. Iznad slika kraljičinih ljubimaca, njihova su imena često bila urezana u zidove grobnica, osiguravajući njihov nastavak postojanja nakon što je kraljica umrla. Poznati primjer koji ilustrira privrženost između ljubimca i vlasnika je visoka svećenica Maatkare Mutemhat iz XXI. dinastije. Kada je mumija Maatkare Mutemhat otkrivena u tebanskoj nekropoli, arheolozi su kraj njezinih nogu pronašli manju mumiju, veličine

⁵¹ Ikram., 2005 : 240

⁵² Ikram, 2005 : 241

vrlo malog djeteta.⁵³ Izvorno tumačenje je bilo da je to njezino dijete i da je umrla rađajući, ali to nije imalo smisla jer je poznato da je Maatkare Mutemhat bila u celibatu. Godine 1968. rendgenske snimke manje mumije pokazale su da nije riječ o njezinom djetetu, već o njezinom kućnom ljubimcu, točnije majmunu.⁵⁴ Isetemkheb D je pokopana sa svojim ljubimcem gazelom u svojoj grobnici⁵⁵. Gazela je bila ženka, stara od četiri do pet godina. Životinja je mumificirana na isti način kao i ljudi iz više klase toga vremena: utroba je zasebno mumificirana, a zatim vjerojatno vraćena u tjelesnu šupljinu nakon što je sama gazela osušena.⁵⁶ Šupljina je dodatno napunjena zemljom i piljevinom, čime je gazela dobila oblik kakav je imala tijekom života, nakon čega je umotana u platno, a potom stavljena u drveni lijes u obliku gazele.⁵⁷

5.2. MUMIFICIRANI KUĆNI LJUBIMCI DANAS

Kao i drevni Egipćani, u današnje vrijeme možemo preparirati i naše voljene kućne ljubimce. Postoje različite metode prepariranja i održavanja oblika životinje u prvobitno stanje. Najjednostavnija metoda prepariranja bila bi konzerviranje životinja u različitim tekućinama (formalin, alkohol), kojima se katkada dodaju sredstva za očuvanje boje preparata.⁵⁸ “Kod kralježnjaka se primjenjuje suho prepariranje: iz tijela se ukloni što više tkiva, osobito mekog i onoga koje se lako raspada, a koža iznutra premaže arsenovom otopinom, a ako je gola, onda se izvana također namaže razrijeđenim damar-lakom.”⁵⁹ Kako bi se zadržao izvorni oblik tijela, ona se iznutra priprema za ojačanje čeličnim skeletom, ispunjenim vatom, drvenom vunom, gipsom ili poliuretanskom pjenu. Preparacije kožne plastike rade se tako da se koža pažljivo skida i „navlači na umjetno tijelo od drvene vune, gline pomiješane s piljevinom i poliuretanske pjene“.⁶⁰ Tijelo preparata ribe i vodozemca izrađeno je od stiropora ili poliuretanske pjene. Na model se stavlja koža, a nakon sušenja i bojanja nanosi se prozirni lak koji stvara dojam vlažnosti. Također, preminulog kućnog ljubimca se može kremirati i zauvijek sačuvati u obiteljskom domu u posebnim urnama ili prosuti njihov pepeo na groblju kućnih ljubimaca. Takva se praksa provodi od drevnih Egipćana pa do današnjice.

⁵³ Mark, 2016

⁵⁴ Mark, 2016

⁵⁵ Ikram, 2000

⁵⁶ Ikram, 2005 : 242

⁵⁷ Ikram, -.-

⁵⁸ Hrvatska enciklopedija, [<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=50183>]

⁵⁹ -.-

⁶⁰ -.-

5.3. ZAGROBNE NAMIRNICE

Egipćani su vjerovali da se u zagrobni život ne može praznoga želuca. Stoga, životinje ili namirnice, kao što su sušeno voće i povrće, ali i goveđa rebra, odresci, cijele ptice poput patke i guske, stavljane su u grobnice kako vlasnici grobnica nikada ne bi ostali gladni.⁶¹ Većina živih mumija potječe iz nekropola Novog kraljevstva (1550.-1070. pr. Kr.) u Tebi, iako korijeni ove prakse sežu do Starog kraljevstva (2649.-2150. pr. Kr.)⁶². Ove se mumije sastoje od goveđih komada, kao i cijelih ptica (patki, gusaka i golubova), i pružaju značajne dokaze o obredima klanja i mumifikacije iz starog Egipta.⁶³ Jela peradi pripremaju se na isti način kao i danas: uklanjaju se glava, noge i vrhovi krila, vade im se utroba, a zatim se neki unutarnji organi ponovno unose u tjelesnu šupljinu za konzumaciju ili pravljenje umaka. Namirnica se zatim 'dezinficira' pomoću soli i, u nekim slučajevima, sirovog natrona (prirodni spoj koji se sastoji od natrijevog karbonata i natrijevog bikarbonata koji se obično koristi u mumifikaciji ljudi), uvijaju i stavljaju u ljesove koji su obloženi smolama kako bi držalo podalje od insekata i bakterija.⁶⁴ Nedavni testovi pokazali su da je u nekim slučajevima velika količina biljnog ulja bila prelivena preko zamotanih mumija; možda kao uvod u njihovo kuhanje u zagrobnom životu. Tako već polu pripremljena 'jela' pronađena su na više mjesta, pronađeni su svi dijelovi tijela, uključujući razne utrobe i životinjski jezik iz Tutankamonove grobnice.⁶⁵ Pluća (jedan primjerak), jetra i crijeva (jedan primjerak) pronađeni su iz različitih grobnica. Pronađen je čak i rep krave/vola; jasno je da je juha od volovskog repa bila na jelovniku u zagrobnom životu⁶⁶. Zanimljiv je slučaj kod faraona Tutankamona, koji je dao sa sobom pokopati više od 40 takvih kovčega s mesnatim mumijama.⁶⁷

5.4. SVETE MUMIFICIRANE ŽIVOTINJE

Sveta ili kulturna životinja je posebna životinja koja je odabrana, zbog niza specifičnih i neobičnih oznaka na tijelu, da predstavlja fizičku prisutnost boga. Smatralo se da 'božanska bit' ulazi u životinju, a nakon smrti životinje ušla bi u drugu životinju koju su morali izabrati svećenici. Mnoge od ovih životinja doživjele su duboku starost jer su bile dobro hranjene i pažljivo njegovane u hramskim ograđenim

⁶¹ Ikram, 2012: 2

⁶² Ikram, 1995

⁶³ Ikram, -.-

⁶⁴ Ikram, 2005: 244

⁶⁵ IKRAM, -.-

⁶⁶ Ikram, -.-

⁶⁷ Ikram, -.-

prostorima na kopnu ili u vodi. Ove se životinje razlikuju od votivnih primjeraka po razrađenosti svojih ukopa (npr. u ljesovima ili sarkofazima), po svojoj veličini, a ponekad i tekstualnim referencijama.

Jedan od primjera je reinkarnacija boga Sobeka⁶⁸ u krokodila. Egipćani su štovali krokodile, zbog toga što su se živjeli u rijeci Nil i sprječavali im put. Štovali su ga jer su ga se bojali. U Gornjem Egiptu, hramovi Kom Ombo (Kawm Umbū)⁶⁹ i Fayum (Fayyūm) ukrašeni su prikazima boga Sobeka s krokodilskom glavom na ljudskom tijelu ili cijelim tijelom svetog krokodila. No, nisu svi krokodili bili sveti, već bi odabran bio onaj s određenim znakovima na tijelu. Znakovi koji su se znali često pronaći na repu, nekad na sredini tijela, na vratu i tako dalje. Nakon što bi uhvatili krokodila sa znakovima, zadržali bi ga u velikom bunaru te onda bi ga mumificirali kako bi postao bog Sobek. Istodobno, tijekom hramskih svetkovina, sveti krokodil bio bi nošen od strane štovatelja na nosiljkama u velikoj povorci oko hrama. Muzej u Kom Ombo sadrži više od dvadeset 'svetih' mumificiranih krokodila.

Slično je prikazan i bik Apis u Memfisu cijenjen kao duh boga Ptaha, bik Buchis u Armantu bio je utjelovljenje Montua, a ovan u Elefantini bio personifikacija boga Khnuma.⁷⁰

5.5. VOTIVNE MUMIFICIRANE ŽIVOTINJE

Zavjetne životinjske mumije hodočasnici su kupovali od svećenika i stavljali ih u katakombe posvećene određenom bogu. Vjerojatno su ih masovno proizvodili svećenici i držali dostupnima hodočasnici, osobito tijekom svetkovina. Te su životinje djelovale kao fizička manifestacija molitve koju je hodočasnik upućivao božanstvu kroz vječnost. Nekoliko različitih vrsta životinja uključeno je u ovu vrstu mumija, u rasponu od mačaka i pasa do ibisa, skarabeja i zmija. Zavjetne životinjske mumije postale su posebno popularne u sumrak egipatske povijesti, tijekom kasnog razdoblja i grčko-rimskog razdoblja (oko 650. pr. Kr. - 398. po Kr.), kada su Egipat preplavili stranci, a njegova religija postala mnogo raznolikija, i neki bi mogli reći unazađena, nego što je bila u svojoj ranijoj povijesti. Za razliku od kućnih ljubimaca i svetih životinja, votivnim mumijama uglavnom nije bio dopušten luksuz prirodne

⁶⁸ *Sobk* - bog plodosti [<https://www.britannica.com/topic/Sebek>]

⁶⁹ "Komb Ombo je dvostruki hram posvećen dvojici bogova. Hram na lijevoj strani posvećen je utjelovljenju boga s glavom sokola horusa, a lokalni je krokodil štovan na desnoj strani hrama."- Ledger, 2017. ,14:28

⁷⁰ Lloyd, 2010

smrti, što se može vidjeti na rendgenskim snimkama. Stotine mačjih mumija potječu iz katakombi smještenih u blizini hramova posvećenih božici Bastet s mačjom glavom koja se povezivala s glazbom, ljubavlju i senzualnijim životnim užicima.⁷¹ Mnoge zavjetne mačke koje su trebale biti pripremljene kao mumije morale su biti ubijene kako bi se mogle mumificirati. Rendgenske snimke pokazuju da su ubijeni tako što su im slomljeni vratovi, dok su drugima lubanje smrskane tupim predmetima. Što se tiče uzorka ubijanja, većina mačjih mumija spada u dvije skupine; prvi se sastoji od mladog mačića, starosti oko 5-9 mjeseci, a drugi se sastoji od starijih životinja sraslih dugih kostiju, starijih od godinu dana.⁷² Sličan obrazac otkrili su P. Armitage i J. Clutton-Brock kada su pregledavali mačje mumije iz Britanskog i Prirodoslovnog muzeja.⁷³ Zatim su im izvađene utrobe, prekrivene sirovim natronom da se osuše te nakon toga zavijene, a smole su nanesene na zavoje, au nekim slučajevima i na samu životinju. Mladi krokodili mogli su biti ubijeni rascjepom nosnica ili jednostavno zanemarivanjem, odnosno gladovanjem. Nisu poznati svi načini smrti zavjetnih životinja, nevjerojatan je podatak o količini mumificiranih ibisa, procjenjuje se na 1,75 milijuna, no znanstvenici sugeriraju kako te ptice, ali i ostale egzotične životinje, nisu izumrle u Egiptu zbog prakse žrtvovanja u religijske svrhe, već zbog gubitka prirodnog staništa.

5.6. LAŽNE MUMIFICIRANE ŽIVOTINJE

Dok su stari Egipćani mumificirali ljude kako bi sačuvali njihova tijela za zagrobni život, mumije životinja bile su vjerski darovi, slični paljenju svijeća u današnjim crkvama.⁷⁴ Istraživači smatraju da zbog velike potražnje životinjskih mumija, svećenici i vođe kultova svjesno bi krivotvorili mumije s drugim materijalima kako bi ispunili svoje kvote i skupo ih prodavali hodočasnici i ljudima koji su te mumije htjeli iskoristiti kao žrtveni poklon.⁷⁵ Neke izvane izgledaju kao mumije mačke ili ibisa, ali na rendgenu se vide kosti ljudi ili drugih životinja, ili samo hrpe perja. Postoji mnogo nagađanja vezanih uz te lažne mumije, no znanstvenici smatraju da su svećenici namjerno varali ljude. To je zato što su činili da jedna životinja izgleda kao druga životinja kao ponuda. Prave mumije su bile jako

⁷¹ Giovetti, Picchi, 2016 : 50

⁷² Ikram, 2012

⁷³ Armitage, CluttonBrock, 1981 [https://www.semanticscholar.org/paper/A-radiological-and-histological-investigation-into-Armitage-Clutton-Brock/452870a139d67251781a58719834c551e004bf2e]

⁷⁴ Ikram, 2012 : 3

⁷⁵ Ikram, 2005 : 243

skupe i teško ih je bilo nabaviti i zato je nastao cijeli žanr lažnih mumija. Današnjim egiptolozima poznati su ti krivotvorine, koji bi se smatrali krivotvorinama da su stvorene danas, ali mnogi ljudi u to doba, koji nikad prije nisu vidjeli pravog pavijana ili majmuna, prihvatili bi da je to ono što su bogovi željeli kao ponude i tako su to učinili bez oklijevanja. Nažalost, u muzejskim zbirkama nije ostalo mnogo DNK o tim životinjama da bi se sa sigurnošću potvrdila teza, zbog toga što su godinama bile gažene, ali i sam proces mumifikacije uništio je DNK, te zbog toga nema dovoljno za analize.

6. ZAKLJUČAK

Iako bismo se lako prevarili kako su stari egipćani bili opsjednuti smrću sudeći po golemom broju pogrebnih hramova, grobnica i mumija koje su stari Egipćani ostavili iza sebe,⁷⁶ međutim, to nije tako, Egipćani su bili opsjednuti životom i njegovim nastavkom, a ne morbidnom fascinacijom smrću.⁷⁷ Grobnice, posmrtni hramovi i mumije koje su proizvodili bili su slavlje života i složeno sredstvo njegova nastavka za vječnost.⁷⁸ Tadašnja religija je prožimala sve aspekte ljudskog života.⁷⁹ Smrt i rođenje su dva događaja koja se univerzalno doživljavaju, a upravo njihova sličnost pomaže u povezivanju kultura, bez obzira na bilo kakvu odvojenost u vremenu ili mjestu. Vjerovanja u zagrobni život odgovorna su za stvaranje različitih oblika pogrebnih rituala u mnogim kulturama. Također, u današnjem vremenu još uvijek nije poznato kako su Egipćani počeli vjerovati u zagrobni život.

Tijekom života, kućni su ljubimci bili zbrinuti isto kao i danas, njihova je briga i način života bio na prvom mjestu njihovim vlasnicima, a nakon njihove smrti, njihova tijela bila bi mumificirana na isti način kao i tijela ljudi toga doba. Veliki broj životinjskih vrsta je mumificiran, uključujući goveda, babune, ovnove, lavove, mačke, pse, hijene, ribe, šišmiše, sove, gazele, koze, krokodile, rovke, skarabeje, ibise, sokolove, zmije, guštere i mnogo različitih vrsta ptica. Čak su i krokodilska jaja i kuglice balege bili zamotani i predstavljeni kao žrtve. Životinje su u drevnom Egiptu bile izrazito cijenjene. Smatrane su vrhovnim bićima čije je važnost bila bitna zbog komuniciranja s bogovima.

⁷⁶ Ikram, 2012 : 3

⁷⁷ Ikram, 2012 : 2

⁷⁸ Ikram, 2005 : 240

⁷⁹ Boellstorff, 2008 : 18

U današnjem vremenu se koriste iste metode očuvanja tijela životinja kao i tada, ljudi i dalje polažu svoje kućne ljubimce u ukrašenom lijesu te pridaju im počast putem skulptura ili ostavljajući im najdraže stvari. Komercijalizam takvih usluga ostao je isti. Također, suživot životinja i čovjeka kroz povijest, te ljudsko shvaćanje životinjskog razmišljanja i njegovog značaja u društvu i religiji je oduvijek bila tema univerzalnog interesa.

Smatram kako današnje razmišljanje o životinjama često se ne podudara s tadašnjim razmišljanjem u drevnom Egiptu. Staroegipćani nisu gledali na životinje kao na nižu vrstu, već na nešto čiji život prije i poslije ne bi mogli zamisliti. Istovremeno, njihovo poštivanje i voljenje životinja ne opravdava masovna ubijanja i konzumiranja mumificiranih životinja u svrhu religije. Stoga, može se tvrditi da razlog ljudskog osjećaja superiornosti leži u njihovom pridavanju tih karakteristika božanstva i svetosti životinjama toga vremena, pri čemu su osjećali kako im mogu pridati, ali istovremeno oduzeti njihovu moć. Njemački filozof Friedrich Nietzsche navodi u knjizi *O upotrebi i zlouporabi povijesti za život* : „Čovjek sebe smatra boljim od životinje jer je čovjek, ne može im ne zavidjeti na njihovoj sreći - ono što imaju, život koji nije ni dosadan ni bolan, upravo je ono što želi, ali ga ne može imati jer odbija biti poput životinja“.⁸⁰

⁸⁰ Nietzsche, 1997 : 60

8. LITERATURA

1. Allen, J. P. (2015). *The Ancient Egyptian Pyramid Texts*. Atlanta: SBL Press.
2. Armitage, P., i J. Clutton-Brock. A radiological and histological investigation into the mummification of cats from Ancient Egypt. 1981. Semantic Scholar, [https://doi.org/10.1016/0305-4403\(81\)90023-6](https://doi.org/10.1016/0305-4403(81)90023-6).
3. Baber, Tessa. Satirical illustration of the use of cat mummies as fertiliser in Northern England. https://www.researchgate.net/figure/Satirical-illustration-of-the-use-of-cat-mummies-as-fertiliser-in-Northern-England-in-the_fig4_326827537.
4. Boellstorff, Tom. Coming of age in „Second Life“: An anthropologist explores the virtually human. 2008. Princeton Univ. Press, <http://assets.press.princeton.edu/chapters/s10611.pdf>.
5. Brewer, D. J., & Friedman, R. F. (1989). *Fish and fishing in Ancient Egypt*. Warminster: Aris & Phillips.
6. Elshazly, Hesham. Ruiz, Ana: The Spirit of Ancient Egypt. www.academia.edu, https://www.academia.edu/2917006/Ruiz_Ana_The_Spirit_of_Ancient_Egypt . Pristupljeno 27. kolovoz 2022.
7. Gardiner, A. (1957). *Egyptian Grammar Being an Introduction to the Study of Hieroglyphics*. Oxford: Oxford University Press.
8. Gérard Du Ry van Beest Holle (Ed.). (1977). *Velika ilustrirana povijest svijeta* (11th ed.). Otokar Keršovani .
9. Giovetti, P., & Picchi, D. (2016). *Egypt: Millenary Splendour The Leiden Collection in Bologna*. Milano: Skira.
10. Goelet, O., Faulkner, R. O., Andrews, C. A., Gunther, D. J., & Wasserman, J. (2015). *The Egyptian Book of the Dead*. San Francisco: Chronicle Books.
11. Houlihan, P. F., & Goodman, S. M. (1986). *The Birds of Ancient Egypt. The Natural History of Egypt*. Warminster: Aris & Phillips.
12. Ikram, S. (2012). Creatures of the gods: animal mummies from Ancient Egypt. *Anthronotes* , pp. 1-5.

13. Ikram, S. (2015). *Death and Burial in Ancient Egypt* . Cairo: The American University in Cairo Press.
14. Ikram, S. (2005). The loved ones: Egyptian animal mummies. In S. Ikram, *Divine Creatures: Animal Mummies in Ancient Egypt* (pp. 240-248). Cairo: The American University in Cairo Press.
15. Lloyd, A. B. (2010). *A companion to Ancient Egypt*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd.
16. MSS, P. (1891 to 1892). Amarna. *Petrie Journal* , 1-50.
17. Osbornova, J., & Osborn, D. J. (1998). *The mammals of ancient Egypt (The natural history of Egypt, vol 4)*. Warminster: Aris; Phillips Ltd.
18. Tomorad, M. (2016). *Staroegipatska civilizacija, sv. I: Povijest i kultura starog Egipta*. Zagreb: Hrvatski studiji.
19. Uranić, I. (2014). *Život Egipćana*. Zagreb: Tiskara Zelina d.d.
20. Vraneković, Natalija. *Uloga životinja u kultovima i ritualima u starom vijeku*. 2017.,
<https://repositorij.hrstud.unizg.hr/islandora/object/hrstud%3A1185/datastream/PDF/view>.

9. INTERNETSKI PORTALI

1. *Bastet / Symbols & Facts / Britannica*.
<https://www.britannica.com/topic/Bastet>. Pristupljeno 26. kolovoz 2022.
2. Encyclopædia Britannica, inc. (n.d.). Early Agricultural Societies. Encyclopædia Britannica. Retrieved September 8, 2022, from <https://www.britannica.com/topic/agriculture/Early-agricultural-societies>
3. „Goddess Nekhbet“. *Landious Travel*,
<https://landiustravel.com/egypt/egyptian-deities/goddess-nekhbet/>. Pristupljeno 26. kolovoz 2022.

4. Johnston, Sarah Iles. *Religions of the Ancient World: A Guide*. Harvard University Press, 2004.
5. *LIVE lecture - Animal Mummies - Prof. Ikram*. www.youtube.com, https://www.youtube.com/watch?v=Tj8RV-_9e4o. Pristupljeno 3. kolovoz 2022.
6. Mark, Joshua J. „Pets in Ancient Egypt“. *World History Encyclopedia*, <https://www.worldhistory.org/article/875/pets-in-ancient-egypt/>. Pristupljeno 23. kolovoz 2022.
7. *Maat* / *Hrvatska enciklopedija*. <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=37795>. Pristupljeno 22. kolovoz 2022.
8. Mark, Joshua J. „Narmer Palette“. *World History Encyclopedia*, https://www.worldhistory.org/Narmer_Palette/. Pristupljeno 26. kolovoz 2022.
9. Rätselhafte Hundemumien Film. Vodio Michael Gregor, <https://www.netflix.com/hr-en/title/81457050>.
10. *prepariranje* / *Hrvatska enciklopedija*. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=50183>. Pristupljeno 26. kolovoz 2022.
11. Sebek | Egyptian God | Britannica. <https://www.britannica.com/topic/Sebek>. Pristupljeno 20. Kolovoz 2022.
12. *Secrets of the Saqqara Tomb*. Vodio Tovell James, Netflix, 2020, <https://www.netflix.com/hr/title/81064069>.
13. Stead, Miriam. *Egyptian Life*. London: published for the Trustees of the British Museum by British Museum Publications, 1986. *Internet Archive*, <http://archive.org/details/egyptianlife00stea>.
14. „Thoth – Baboon and Ibis God of the Moon“. *The Hunt Museum*, <https://www.huntmuseum.com/stories/objects-in-focus/thoth-baboon-and-ibis-god-of-the-moon/>. Pristupljeno 26. kolovoz 2022.
15. Tough boats journey down the Nile. Vodio Chris Ledger, <https://www.netflix.com/hr/title/81467050>.
16. *The Sacred Animals of the Pharaohs (ANCIENT EGYPT HISTORY DOCUMENTARY)*. www.youtube.com, <https://www.youtube.com/watch?v=fFSGeS1uDhM>. Pristupljeno 18. kolovoz 2022.

17. ---. *www.youtube.com*, <https://www.youtube.com/watch?v=fFSGeS1uDhM>.
Pristupljeno 23. kolovoz 2022.